

ИНВЕСТИЦИЯ МУҲИТИ ВА УНГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ

Абил Аманиязович Матекеев,

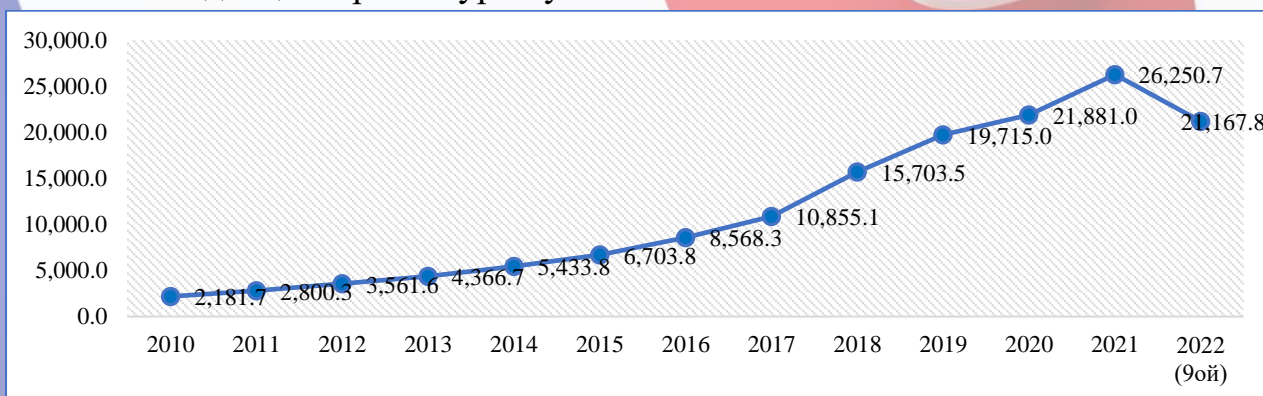
Қарақалпоқ давлат университети мустақил изланувчиси

obil1980@mail.ru

Қорақалпоғистон Республикаси инвестиция муҳити ва унга таъсир этувчи омилларни таҳлил қилишда мазкур ҳудуднинг қуйидаги кўрсаткичларига эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ:

- Республика ЯҲМ ҳажми ва унинг Ўзбекистон ЯИМдаги улуши;
- Аҳоли жон бошига асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар (йиллик);
- Асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар (йиллик);
- Молиялаштириш манбалари бўйича асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар таркиби ва х.к.

Қорақалпоғистон Республикасининг инвестиция муҳитини таҳлил этишда дастлаб, муҳим макроиктисодий кўрсаткичлардан бири – ҳудуднинг ЯҲМ ҳажми ва унинг ривожланиш тенденцияларини кўриб ўтамиз:



1-расм. Қорақалпоғистон Республикаси ЯҲМ ҳажми, млрд. сўм¹

1-расмга кўра, 2010-2022 йиллар давомида Қорақалпоғистон ЯҲМнинг ривожланиш тенденциясида ўсиш ҳолатини кузатиш мумкин. Жумладан, 2010 йилда ҳудудда ЯҲМ ҳажми 2181,7 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, олдинги йилга нисбатан 112,5 фоизга ўсган. 2011 йилда ушбу кўрсаткич 107,3 фоизга ўсиб, ЯҲМнинг реал ҳажми 2800,3 млрд. сўмни ташкил этган. 2012 йилда ЯҲМ ҳажми 111,8 фоизга кўпайиб, 3561 млрд. сўмдан ортган. 2013 йилда ЯҲМ реал ҳажмда кўпайишига қарамасдан олдинги йилга нисбатан ўсиш

¹ Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқамаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган: <http://www.qrstat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2>

<https://conferencea.org>

суръати бўйича 108,0 фоизни ташкил этиб, 3,8 фоизга пасайган. 2014 йилда ЯХМнинг ҳажми 4366 млрд. сўмдан ошган.

Умуман олганда, 5 йиллик даврда, яъни 2010-2014 йилларда ЯХМ ҳажми жуда секин ўсганлигини кўрамиз. Албатта, бундай шароитда иқтисодий ривожлантириш бўйича кўрилган зарурий чоралар натижасида ижобий ўзгаришлар амалга оширилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 2020 йил 11 ноябрдаги “2020-2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори шаҳар ва туманлар “ўсиш нуқталари”га мувофиқ иқтисодийнинг энг муҳим тармоқларини янада ривожлантиришга имконият яратди.

Таҳиллар шуни кўрсатмоқдаки, “ЯХМ беш йил давомида 32% ёки 26,3 трлн. сўмга ўсди. Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 6,8 трлн. сўмдан 16,6 трлн. сўмгача (30% ўсиш) ўсди. Хусусан, 2017 йилда ЯХМ ҳажми 10855,1 млрд. сўм, 2018 йилда 15703,5 млрд. сўм, 2019 йилда 19 715,0 млрд. сўм, 2020 йилда 21881,0 млрд. сўм, 2021 йилда 26250,7 млрд. сўмни ташкил этди.

2010-2022 йилларда Қорақалпоғистон Республикаси ЯХМнинг иқтисодий фаолият турлари бўйича таркиби бўйича таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, ҳудудда иқтисодий фаолият турларининг жамланмасидан “хизматлар соҳаси” ЯХМ таркибида “драйвер” вазифасини ўтаган. Мазкур хизматлар соҳаси ўтган давр (2010-2022 йилларда) Қорақалпоғистон ЯХМ ҳажми таркибининг 37 фоизини ташкил этиб, мазкур соҳа ҳудуднинг иқтисодий ривожланишида асосий иқтисодий фаолият йўналиши бўлган.

Айтиш керакки, юқоридаги таҳлиллар Қорақалпоғистоннинг инвестиция муҳитида жозибador соҳаларни ҳам аниқлаш имконини беради. Бу борада, ЯХМ ҳажмининг иқтисодий фаолият турлари бўйича йирик ҳажмини эгалланган “хизматлар” соҳасини алоҳида таъкидлаш лозим.

1-жадвал Қорақалпоғистон Республикаси инвестиция муҳитида “хизматлар” соҳасининг ривожланиш тенденциялари²

№	Кўрсаткичлар	йиллар					
		2017	2018	2019	2020	2021	2022 (9 ой)
1	“ХИЗМАТЛАР” соҳасининг ЯХМдаги улуши,%	38,86	32,91	32,51	33,05	33,65	36,06
шу жумладан:							

² Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқамаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисоб-китоб қилинган: <http://www.qrstat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2>

1.1.	савдо, яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар, млрд. сўм	616,4	755,7	879,7	1 011,2	1 208,7	1 052,3
	ЯХМдаги улуши,%	5,7	4,8	4,5	4,6	4,6	5,0
	Тармоқдаги соҳасидаг улуши,%	14,6	14,6	13,7	14,0	13,7	13,8
1.2.	ташиш ва сақлаш, ахборот ва алоқа, млрд. сўм	778,6	929,4	1 053,6	1 176,0	1 498,4	1 326,9
	ЯХМдаги улуши,%	7,2	5,9	5,3	5,4	5,7	6,3
	Тармоқдаги соҳасидаг улуши,%	18,5	18,0	16,4	16,3	17,0	17,4
1.3.	бошқа хизмат тармоқлари, млрд. сўм	2 823,5	3 483,6	4 475,6	5 043,6	6 126,2	5 254,0
	ЯХМдаги улуши,%	26,0	22,2	22,7	23,1	23,3	24,8
	Тармоқдаги соҳасидаг улуши,%	66,9	67,4	69,8	69,8	69,4	68,8

1-жадвалда 2017-2022 йилларда Қорақалпоғистон Республикаси инвестиция муҳитида “хизматлар” соҳасининг ривожланиш тенденцияларини кўриш мумкин. Унга кўра, ЯХМ таркибидаги энг юқори улушга эга ҳисобланган “хизматлар” соҳаси 2017 йилда ЯХМ таркибида 38,8 фоизга, 2019 йилда 32,9 фоизга, 2019 йилда 32,5 фоизга, 2020 йилда 33,05 фоизга, 2022 йилнинг 9 ойи давомида 36,06 фоизга эгалик қилган. Мазкур тармоқнинг фаол соҳалари “ташиш ва сақлаш, ахборот ва алоқа” бўйича 2017 йилда 778,6 млрд. сўмлик хизматлар кўрсатилиб, ЯХМ таркибида мазкур фаолият турлари 7,2 фоиз улушга эгалик қилган. Тармоқдаги улуши эса 18,5 фоизни ташкил этган. 2021 йилда эса мазкур соҳада жами 1 трлн 326 млрд. сўмлик хизматлар бажарилган бўлиб, ЯХМдаги улуши 6,3 фоизни, тармоқдаги улуши эса 17,4 фоизни ташкил этган. Шунингдек, “савдо, яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар” фаолият тури бўйича 2017 йилда 616,4 млрд. сўмлик хизматлар бажарилган бўлса, ЯХМдаги улуши ўша даврда 5,7 фоизни ташкил қилган. 2021 йилда ушбу фаолият тури бўйича жами 1 трлн 52 млрд. сўмдан ортиқ хизматлар кўрсатилган бўлиб, ЯХМдаги улуши 5 фоизни, тармоқдаги улуши эса 13,8 фоиздан иборат бўлган.

Молиялаштириш манбалари бўйича асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар таркиби бўйича маълумотлар куйидаги жадвалдан ўрин олган (2-жадвал)

2-жадвал

<https://conferencea.org>

Қорақалпоғистон Республикасида молиялаштириш манбалари бўйича асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар таркиби³

Йиллар	Молиялаштириш манбалари, %				
	Корхоналар ва аҳолининг ўз воситалари	Қабул қилинган маблағлар	улардан:		
			давлат бюджети	банкларнинг кредитлари ва бошқа қарз маблағлари	Чет эл инвестициялари ва кредитлари
2017	62,8	37,2	8,4	15,2	13,6
2018	37,9	62,1	13,9	19,5	28,7
2019	34,3	65,7	19,3	9,5	36,9
2020	39,1	60,9	14,3	7,7	38,9
2021	39,9	60,1	16,1	6,2	37,8
2022	42,0	58,0	15,9	6,8	35,3

2-жадвалга кўра, Қорақалпоғистон Республикасида молиялаштириш манбалари бўйича асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар таркибида Корхоналар ва аҳолининг ўз воситалари етакчи улушга эга. Яъни 2017 йилда асосий капиталга киритилган жами инвестицияларнинг молиялаштириш таркибида 62,8 фоизи корхоналар ва аҳолининг ўз воситаларини ташкил қилган. Қолган 37,2 фоизи “қабул қилинган маблағлар”ни ташкил этиб, улардан давлат бюджети маблағлари 8,4 фоизни, банкларнинг кредитлари ва бошқа қарз маблағлари 15,2 фоизни, чет эл инвестициялари ва кредитлари 13,6 фоизни ташкил этган. Шунингдек, 2022 йилда эса қабул қилинган маблағлар 58 фоизни ташкил этган бўлса, улардан 15,9 фоизи марказлашган инвестициялар ҳисобига, яъни давлат бюджетидан ажратилган молиявий ресурсларни ташкил этган. Қолаверса, ушбу йилда банкларнинг кредитлари ва бошқа қарз маблағлари 6,8 фоизни, чет эл инвестициялари ва кредитлари 35,3 фоизни ташкил этган. Қорақалпоғистон Республикасида молиялаштириш манбалари бўйича асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар таркибининг таҳлидан маълум бўладики, ҳудудга марказлашган инвестицияларнинг улуши йилга-йилга тобора ортиб бормоқда. Шу билан бир қаторга 2017 йилга нисбатан 201-2022 йилларда инвестиция муҳитининг бир қадар яхшиланиб бораиши натижасида чет эл инвестициялари ва кредитларининг ҳам кириб келиши жадаллашмоқда.

³ Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқамаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисоб-китоб қилинган: <http://www.qrstat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2>